

SPORDIORGANISATSIOON JA -KORRALDUS

Joe Noormets, Terviseteaduste ja Spordi Instituut, Tallinna Ülikool

2.4 Doping spordis

Sõna "doping" tuleneb inglisekeelsest terminist *dope*, mille üks tähendus on saavutusvõime tõstmise eesmärgil kunstlike ja kahjulike ärritusvahendite kasutamine.

Doping tähendab, et sportlasele antakse või nad kasutavad aineid, mis kuuluvad Rahvusvahelise Olümpiakomitee, Rahvusliku Olümpiakomitee ja Euroopa Nõukogu poolt määratletud raviainete rühma. Dopinguks loetakse ka veredoping ning dopinguainetes keemiline või füsioloogiline manipulatsioon. Dopinguks tõlgendatakse veel eemalehoidmine testist ning dopinguainetes kasutamist spordis edendav tegevus, näiteks dopinguainetes salakaubandus.

Euroopa Nõukogu liikmesriikide, Euroopa kultuurikonventsiooni pooleks olevate riikide ja teised riikide poolt 1989. aastal vastu võetud dopinguvastases konventsioonis on doping määratletud järgnevalt:

- "doping spordis" tähendab farmakoloogias dopinguna klassifitseeritud ainete või meetodite määramist sportlasele või nende kasutamist sportlase poolt;
- "farmakoloogias dopinguna klassifitseeritud ained või meetodid" tähendab niisuguseid dopinguaineid või -meetodeid, mille asjaomased rahvusvahelised spordiorganisatsioonid on keelustanud ning mis avaldatakse järelevalvegrupi kinnitatud nimekirjades.

Doping kasutamine on keelatud, kuna see kahjustab spordi aluseks olevat liikumisrõõmu ja inimeste ühist püüdlust sportliku täiuslikkuse poole. Doping on keelatud ka selle tõttu, et kaitsta sportlasi:

- ebaõiglase eelse eest, mida võivad saavutada sportlased, kes kasutavad keelatud aineid või meetodeid sooritusvõime parandamise eesmärgil;
- võimalike kahjulike kõrvalmõjude eest, mida mõned ained või meetodid võivad põhjustada.

Lisaks eetilistele ja tervisega seotud tagajärgedele, mis dopinguga kaasas käivad, on veel võimalikud seaduslikud tagajärjed. Mitmete keelustatud ainete levitamine, kui see ei ole meditsiiniliselt põhjendatud, on seadusevastane.

DOPINGU KAHJULIKKUSE MÄÄRATLEMINE

Kas kasutada dopingut või mitte; ja kas dopingut peaks lubama või keelutama, on nii eetiline kui meditsiiniline probleem.

Peaaegu kõik ravimid ja ravimeetodid omavad mõningaid mittesoovitavaid mõjusid samuti ka kasu. Meditsiiniteadus üritab jätkuvalt avastada mitmesuguste praegu haiguste ravimisel ja tervise edendamisel kasutatavate ravimite ja meetodite kaugemaid mõjusid. Kuid, kui

teatakse kõiki fakte, või vähemalt niipalju kui võimalik avastatakse, tuleb siiski otsustada kas seda ravimit kasutada või mitte. Samuti peavad spordi valitsusorganid langetama otsuse, milliseid meditsiinilisi ja farmakoloogilisi abinõusid sooritusvõime tõstmiseks lubada ja milliseid keelustada. Sellel puhul ei ole enam tegemist meditsiinilise vaid eetilise probleemiga. Küsimuseks on siin see, millised ravimid, ained ja meetodid on ausad ja millised ebaausad. See ei ole kerge küsimus.

Keelustatud ainete nimekiri on pidevas ülevaatuses ja see on kättesaadav ROK-i ja iga rahvusliku olümpiakomitee ja rahvusvahelise föderatsiooni kaudu.

Kolm printsiipi

Spordi saavutusvõime tõstmiseks kasutatavate meditsiiniliste ja farmakoloogiliste vahendite regulatsiooni tarbeks on rakendatud kolme printsiipi:

1. *Sportlase heaolu* – Kui ravimi või meditsiinilise meetodi kasutamise mõju kahjustab tõsiselt sportlase tervist või kehaehitust, näiteks põhjustades haigust, suurendades haigestumise riski või koguni moonutab normaalset kasvu ja arengut, siis loetakse keelustamine õigustatuks.

Mõningad inimesed väidavad, et see on sportlaste endi õigus otsustada mida nad endaga teevad. Selline suhtumine ei ole õnneks prevaleeriv ja seda ei loeta ka kokkusobivaks olümpismiga.

2. *Võrdsus* – Kui teatavad keerukad teaduslikud meetodid või tooted toimivad sooritusvõimet tõstvatena, annavad need selgelt eelise nendele kellel on neile ligipääs. See printsiip on aluseks mõningate meditsiiniliste meetodite keelustamisel. Nendeks meetoditeks võivad olla isegi need, mille õigel kasutamisel ei teata olevat mingeid riske tervisele, nagu omaenese vere ülekanne (veredoping).

3. *Sport on sportlaste jaoks* – See printsiip toetub eelmisele. Äärmuslikus vormis väljendatuna võib seda printsiipi väljendada ka järgnevas vormis: "Olümpiamängud on võistlused sportlaste vahel, mitte meditsiiniteadlaste ja ravimitootjate vahel". Mõningate meetodite ja ravimite kasutamine viib olukorda, milles sportlased ei saavuta edu, ükskõik kui palju nad ei püüa, ükskõik kui palju ei treeni ja ükskõik kui osavaks nad ei saa, kui nad ei kasuta neid meetodeid või ravimeid. See on vastupidine sellele, mida olümpialiikumise eesmärkidena nähakse.

Inimõigused

Dopingukontrolli eesmärgiks on saada ülevaade sportlastest, kes kasutavad keelustatud aineid või meetodeid spordis. Selle eesmärgiks on seega võidelda selliste ainete või meetodite kasutamise vastu. Keelustatud ainete või meetodite kasutamiselt tabamine toob kaasa karistuse, mille määrab rahvuslik ja/ või rahvusvaheline föderatsioon, mis üldjuhul piiratud sportimis- või võistluskõlbulikkusega. Näiteks, kaotavad dopingutarvitamiselt tabatud sportlased kõlbulikkuse osaleda spordivõistlustel teatavaks ajaperioodiks või kogu eluks, samuti kaotavad nad finantsilise toetuse.

Vajalik on jälgida, et positiivse dopinguprooviga sportlasi kaitstaks lisakaristuste eest, mida tuleb lugeda mittevastuvõetavaks vastavalt loomuliku õigluse ja inimõiguste standarditele. Arvestades seda, et vastutus karistuste määramise ja dopingutarvitamise avalikustamise eest lasub eelkõige rahvuslikel ja rahvusvahelistel föderatsioonidel, peavad dopingutesti

läbiviijad täitma oma ülesandeid viisil, mis austab nende föderatsioonide õigusmõistmist. Kui positiivse dopinguproovi puhul tekib situatsioon, mis tekitab kahtlusi inimõiguste rikkumise osas, peab igat konkreetset juhtumit hindama üksikult selle juhtumise sees. See võib nõuda tegevusi või mõõdupuud väljaspool tavapäraseid rahvusliku ja/või rahvusvahelise dopingukontrolli protseduure.

DOPING MEDITSIINILISE PROBLEEMINA

Meditiinilisest aspektist on doping ohtlik, sest närvisüsteemi stimulaatorite kasutamine, väsimuse petlik vähendamine võib tingida võistlussituatsiooni ebaobjektiivse hinnangu, mis omakorda teeb võimalikuks eksimused ja organismi jõuvarude ülemäärase kulutamise. Inimene (mittetreeninu) suudab oma maksimaalsest töövõimest kasutada vaid 70% ja sedagi olenevalt tema tahteomaduste tasemest. Tavaolukorras säilivad inimesel alati teatud reservid, nn varujõud, mida on võimalik rakendada vaid äärmuslike seisundite puhul, eelkõige ohusituatsioonis. Nende varujõudude säilitamine on bioloogiliselt väga tähtis, kuna kõigi ressursside täielik ärakasutamine tähendaks paratamatult surma, sest organism vajab ka pingutuse lõppedes energiat, et saaksid töötada elutähtsad elundid süda, hingamislihased, aju ja neerud. Dopingud võivad aga põhjustada organismile elutähtsate kaitstud reservide täieliku väljakurnamise. Meditsiinilisest aspektist on veel teadmata dopingu mõju inimese geenidele, kuidas mõjuvad dopingained järglastele ja kasutaja sigimisvõimele. Anaboolsete hormoonide kõrvalmõjud sportlase organismile võivad olla järgmised:

Naine:

- Psüühilised kõrvalmõjud agressiivsus, ärrituvus ja unehäired
- Vererõhu ja vere kolesterooli tõus
- Vere hüübimishäired
- Kehakaalu tõus ja tursed
- Suurenenud risk saada arenguhäirega lapsi
- Lihaste ja enam koormatavate liigeste vigastused
- Hääle madaldumine ja karvakasv näol
- Maksa põletik ja vähk
- Kõdisti suurenemine
- Kasvukõhrede enneaegne luustumine ja kasvu pidurdumine; juuste väljalangemine
- Nahalööbed ja vistrikud

Mees:

- Psüühilised kõrvalmõjud agressiivsus, ärrituvus ja unehäired
- Vererõhu ja vere kolesterooli tõus
- Vere hüübimishäired
- Kehakaalu tõus ja tursed
- Steriilsus ja testise vähenemine
- Lihaste ja enam koormatavate liigeste vigastused
- Kile hääl
- Maksa põletik ja vähk
- Rindade kasv
- Kasvukõhrede enneaegne luustumine ja kasvu pidurdumine;
- Juuste väljalangemine
- Nahalööbed ja vistrikud

DOPING EETILISE PROBLEEMINA

Spordi eetika sisaldab neid põhimõtteid, mida spordis järgitakse või peaks järgima. Üldjuhul tulenevad need põhimõtted spordi ideaalidest. Praktiline sporditegevus kaldub kaasajal aga kahjuks ideaalidest üha kaugenevat. Kõige tõsisemalt on spordi eetilised alused proovile pandud dopinguga. Kahjuks pole sportlaste, treenerite ja nende abijõudude poolt peetud dopinguga kasutamist kuigi tõsiseks eetiliseks probleemiks ning seda teemat on üritatud jätkuvalt maha vaikida. Dopinguga vahelejäämistes on nähtud rikkumisi, mis on pigem tehnilist laadi kui eetilised. Need on justkui samastatavad üksikute võistlusmääruste rikkumisega, nagu näiteks vale vahetusega teatejooksus või tavalise mängija takistamisega korvpallis. Tulemus on tühistatud ja sportlane saanud kaheaastase võistlemise keelu, kuid "mäng" on endistviisi jätkunud, justkui midagi polekski juhtunud. Eetilistes arutlustes nähakse sporditegevust mõttetult häirivat tegurit ning mõningate arvates on eetilised probleemid niivõrd tühised, et nendest ei tasuks üldse rääkida.

Spordieetika ja spordi enda seisukohalt ei ole doping siiski teisejärguline probleem. Esiteks, keelatud ainete ja meetodite kasutamine sooritusvõime tõstjana ei ole sugugi mitte vaid üksikuid sportlasi puudutav asi, vaid tippspordis üldlevinud nähtus. Teiseks, sport on saavutanud oma ühiskonnapoolse tunnustuse ja toetuse eelkõige just spordiga liituvate kõrgete eetiliste ideaalide tõttu. Kuna nende ideaalide hulka ei kuulu ravimite ega meditsiinimeetodite väärkasutamine, on täiesti loomulik, et spordile tuletatakse meelde tema eetilist vastutust. Kolmandaks, spordi eetilise vastutuse alla kuulub ka kasvatuslik vastutus, kuna sporti loetakse kuuluvat osaliselt ka laste ja noorte kasvatuse tähtsaks osaks. Dopinguaafääridest küllastunud sport ei saa aga kuidagi olla terveid eluviise ja ausa mängu põhimõtteid edendavaks kohaks. Neljandaks, spordi üheks pärisosaks on läbi sajandite peetud ka mängulisust ning dopingut on väga raske sellega siduda. Viiendaks, vähetähtsaks ei saa lugeda ka üldsuse vastuseisu dopingutarvitamisele. Enamus inimesi ei kiida heaks dopinguga kasutamist isegi rahvusvahelises tippspordis, rääkimata siis sellest, et heakskiit ulatuks tavalise võistlusspordini, naisteni ja eriti kasvueas noorteni.

Spordi juurde kuulub tohutult palju rohkem, kui dopinguga abile toetuv tiptulemuste, võitude ja saavutuste taotlemine. Spordis osalejate seas on samuti palju enam neid, kui dopingut tarvitavaid tippportlasi. Ja just nende teiste jaoks ei ole ükskõik, milline sisu spordi eetikal on. Spordi eetika ja tervete eluviiside idealiseerimine on väga oluline ka sellele suurele osale kodanikest, kes tegelevad mingil moel laste ja noorte sporditegevustega. Sporti väärtustatakse lisaks sellele, et see pakub meeldivaid elamusi ja liikumisrõõmu, veel selle tõttu, et selle eetilised ja tervislikud sihid on kõrged.

Võib kindlalt väita, et suur osa elanikkonnast kiidab heaks tippspordi, kuid mitte igasugustel tingimustel toimuvat võistlussporti ja tulemustele püüdlemist. Teiste sõnadega, sport ja selle esindajad on vastutavad tervislike eluviiside edendamise ja säilitamise eest. Sel põhjusel on ka spordiorganisatsioonide poolt varjatav ja kaitstav dopingukasutus tunduvalt suurem probleem kui üksikute sportlaste keelatud ainete tarvitamine. See on justkui organiseeritud kuritegevus üksikindiviidi kuriteoga võrreldes.

Eetilise küljest vaadatuna on seega lootusetu oodata, et mitte mingisugune või mitte mingis ulatuses dopinguga õigustamine päästaks sportlased, treenerid, spordiarstid ja spordijuhid kriitikast, mis üritab päästa sporti ennast. Ükskõik kui palju spordisaavutusi hinnatakse ja spordi hetkereaalsust meelde tuletatakse, ei saa see tähendada seda, et me peaksime heaks kiitma ükskõik millised eduks vajalikud eeldused. Selles võistluses, kuhu dopinguga koos ollakse astumas, ei saavutata mitte midagi sellist, mille saavutamine oleks spordi ja elu mõttes piisavalt väärtuslik ja kuhu tasuks püüelda.